

BUTLLETÍ del GRUP d'ESTUDIS SITGETANS

Any XXVI

Novembre del 2002

Nº 103

EL DOCTOR BARTOMEU ROBERT I YARZÁBAL *

Jordi Mirabent Castiel

La biografia del doctor és tan extensa i plena d'esdeveniments que es fa impossible comentar-la detalladament aquí. Així que em limitaré a parlar del seu entorn sitgetà i el fets que més afecten la nostra cultura.

El doctor Robert reivindicà sempre la seva ascendència, dient "Sóc català, fill de Sitges on reposen les despulles de pares i avis, membre d'una família sitgetana, els Robert de Campdàsens, amb una història de tres-cents anys". Tots sabem, ell el primer, que nasqué a Tampico el 19 d'octubre de 1842, on el seu pare exercia de metge cirurgià, després d'haver hagut d'emigrar a causa de la fil·loxera que havia arrasat la plana de Campdàsens. L'any 1860 tornà, però, a Catalunya i exercí a Sitges fins a la seva mort esdevinguda el 1877.

La infància d'en Bartomeu transcorregué a can Josepó, al carrer Nou número 2, a la cantonada amb la Fragata, on el seu pare, que volia per a ell una educació catalana, l'havia deixat als quatre anys sota la tutela de la tieta Ventura, rígida, del "morro fort", com comentava el doctor que malgrat això l'apreciava i recordava molt. La senyora Pilar, néta del doctor, m'explicà una anècdota. Un dia van menjar bacallà per dinar i en Bartomeu va deixar la pell. La tieta va dir que se l'havia de menjar..., però sense resultat. En Robert trobà la pell per a sopar, amb el mateix resultat. Dormí a les golfes, i al matí següent trobà novament la pell per a esmorzar..., i finalment se la menjà.

Era l'època en què jugava a celebrar missa, ja que fou escolà a l'església de Campdàsens, edificació construïda pel seu pare el 1853 com a tenència de la parròquia de Sitges. A l'altre extrem del pis la seva germana Pepa jugava a nines. Jugaven separats però sovint s'abraçaven al llarg del passadís.

Cursà els primers estudis amb el mestre Caballero, al carrer de les Parellades número 10, i el batxillerat per lliure, matriculat a la universitat de Barcelona, amb mossèn Forguell. Va aconseguir el títol, precoçment, als catorze anys. El doctor recordava posteriorment la seva infantesa sitgetana com "els deu millors anys de la meua vida".

A fi d'estudiar medicina es traslladà a Barcelona, al barri vell, on, comentat per ell mateix, pagava dues pessetes a la setmana a la dispesera, s'enllustrava ell mateix les sabates i es cosia els botons. Allà conegué la seva futura muller, Rosa Roig i Bofill, germana del seu company d'estudis Magí Roig. La Rosa vivia al carrer del Carme de Barcelona i era filla de Magí Roig, fill de Sitges i ascendent del pintor sitgetà Roig i Soler. Culminà els estudis amb les màximes qualificacions a la facultat de Medicina i Cirurgia de Barcelona l'any 1864, als vint-i-dos anys, i després es va doctorar a Madrid el 1867.

Quan exercia de metge recomanava als seus malalts l'aire i el iode de Sitges, mostrant que el seu vincle amb Sitges era constant i afectuós i que mai no oblidava les seves arrels, personificades en la seva casa

* Conferència pronunciada a l'Espai Pere Stämpfli, local del GES, el 15 de juny del 2002

pairal edificada el 1894 al racó de la Fragata i en les seves estades a la finca de Campdàsens. Fou pare de dos nois i quatre noies dels quals, però, només van sobreviure les seves filles Lola, Manolita i Rosario.

Estimat per tothom, reflectia una categoria espiritual, ajudada per una presència senyoriúola, que es feia palesa arreu on anava. Fou sempre un home senzill, atent i humà. La gent destacava el seu ull clínic. L'anomenaven el "patriarca". Compartia el dolor dels seus pacients, i el seu aspecte físic i la seva veu els eren benèfics. Quan un d'ells moria, la gent deia: "Pobre doctor, quin disgust haurà tingut!". Quan visitava un malalt desvalgut econòmicament, li deixava dissimuladament un sobre per a facilitar-li la compra de les medecines que havia receptat.

Instal·là el seu primer consultori a la plaça de les Basses de Sant Pere, cobrant als pacients del barri una pesseta per visita. Al cap de trenta anys, quan era ja un gran metge reconegut arreu, continuava cobrant una pesseta als seus antics pacients tot i haver traslladat la seva consulta principal a la seva residència de la Rambla.

Bon melòman i wagnerià, avançat en aquest aspecte a molts dels seus contemporanis, va ser un dels primers a viatjar als festivals de Bayreuth. Amant dels animals, els demostrà la seva estimació participant en un acte celebrat al Novedades en contra de les "corridas" de braus. Amb aquest acte, que s'oposava a l'ambient de l'època, evidencià la seva empena personal. Fins i tot recollia de terra de la Rambla els ocells caiguts del niu i els guardava a la butxaca.

L'afecte que li tenien els sitgetans es va mantenir constant en el temps. Un exemple d'això és la distinció espontània que li va atorgar el consistori presidit per l'alcalde Miquel Ribas i Llopis quan l'any 1899, com a senyal d'adhesió i reparació pel greuge que li havia fet el centralisme polític espanyol qualificant-lo d'"estranger i mexicà", el va nomenar pensionista de la processó de sant Bartomeu. Se li organitzà una gran

rebuda a l'estació -tornava de Camprodon, on el doctor fou, des de 1882, un dels primers estiuejants de muntanya i on presidí el casino del poble- i, en plena eufòria, fou nomenat unànimement el 25 d'agost fill predilecte de Sitges com a mostra d'admiració pel seu sitgetanisme i la seva aferriada defensa del catalanisme. El doctor demostrà el seu agraïment apadrinant la restauració del saló de sessions i fins i tot controlant personalment l'obra. Hom recorda la seva frase: "Si Sitges no pot tenir un saló de Cent, jo faré que tinga un saló de Deu". El 23 d'agost de 1900 presidí la seva inauguració acompanyat de Francesc Macià i de Santiago Rusiñol, amic i contertulià.

L'esdeveniment, i també l'estrena de les escales de la Punta i el bateig amb el nom de passeig del Doctor Robert del tram de la Ribera que va des del carrer de Sant Pau fins a tocar el Pinar, es celebrà amb un banquet al Cau Ferrat.

Durant els discursos corresponents, el doctor va comentar l'art pictòric sitgetà i va lloar els dibuixants del paisatges de la seva infantesa i el caliu de la seva pintura, evocadora de la presència del vilatans i de l'ambient i costums de l'època. Ja he dit que un d'aquests pintors, Joan Roig i Soler, nebot de la seva muller, formava part de l'Escola Luminista sitgetana. Després d'ell, Rusiñol féu un brindis breu, afectuós, i acabà dient: "Brindo, doncs, per la Pàtria i pel doctor Robert". Eren homes que estimaven

Retrat del Dr. Robert fet per Ramon Casas

Sitges, la seva gent i la seva història. Aquesta trobada afirmà la seva amistat.

El doctor moria prop de dos anys més tard, el 10 d'abril de 1902. La seva mort s'esdevingué al restaurant Prince, al carrer de Ferran, a on anà després de visitar el senyor Macaya, a qui va fer la seva última recepta, i després mossèn Jacint Verdager. El sopar havia estat organitzat en honor seu pels facultatius del cos mèdic municipal, i cap al final de l'acte li varen demanar que fes el brindis, però tan sols va poder dir: "Quan és el cervell qui dicta les seves paraules puc fàcilment dominar-me, però a vosaltres, estimats

amics, us parlo amb el cor i aquest mai no fou ordenat en els seus ímpetus...". Féu una pausa, i encara pogué dir: "Em sento malalt, m'agafarà un vertigen...". I va caure en rodó.

L'endemà, l'ajuntament sitgetà en sessió extraordinària acordà assistir en ple a Barcelona a les seves exèquies. Exèquies que foren una extraordinària manifestació de dol digna de la intensa estima que li tenien tots els estaments socials. I Sitges organitzà un gran funeral el 30 d'abril, en el qual mossèn Josep Cardona llegí el seu "Elogi fúnebre del doctor Robert, fill predilecte de Sitges".

També hi hagué la proposta d'aixecar-li un monument, i l'ajuntament encapçalà una subscripció popular, en la qual es van recaptar 19.144 pessetes i 10 cèntims, sobre un pressupost total de 26.044 pessetes. El balanç desfavorable féu que s'anés ajornant fins a l'any 1904 la decisió de quin havia de ser l'emplaçament definitiu. A l'any següent es comprà per 8.040 pessetes l'envellit casalot de can Puig de Galup, que fou enderrocat amb una despesa de 1.000 pessetes i el desembre del 1906 s'inicià la instal·lació del monument, obra de Josep Reynés, amb una despesa de 17.004 pessetes. La inauguració, a la qual assistí Francesc Macià, es fixà per al 23 d'agost del 1907. Com a curiositat cal dir que la inscripció deia, en xifres romanes, 1907, que era l'any previst inicialment per a la cerimònia. Vull fer notar el benefici que significà per a l'entorn de l'ajuntament l'erecció del monument. Amb la reforma s'aconseguí el magnífic jardinet que envolta l'estàtua i la restauració de la façana nord de l'església parroquial.

Barcelona inaugurà el seu monument al doctor Robert l'any 1910 i Camprodon l'any 1925. Aquest últim monument se l'emportà una riuada en temps de la guerra civil i fou restaurat posteriorment. També moltes places i carrers d'arreu de Catalunya van ser batejats amb el nom del doctor Robert.

El nostre monument passà per greus moments el 1939, però gràcies al batlle Isidor Cartró, que el protegí i el tapà amb una xarpellera, es pogué evitar l'enderrocament que havia ordenat el governador civil, i així va estar fins a l'any 1945 en què va ser novament visible, però amb la inscripció canviada al castellà. L'any 1977 es va restituir la inscripció catalana original i es dedicà al doctor Robert un carrer del sector de Terramar i més tard la plaça que hi ha al costat del cementiri.

El monument de Barcelona també passà els seus tràngols. Obra de Josep Llimona i reconegut com una gran mostra del modernisme monumental, fou desmuntat per imposició del franquisme, i la filla del doc-

tor no va poder aconseguir que li fos confiat el bust que hi havia al monument, però unes mans amigues el van emmagatzemar en uns locals de la Ciutadella i allà va quedar oblidat fins que el periodista del Tele-expres Huertas Claveria inicià el gener de 1975 una campanya per a aconseguir la seva reposició.

En els anys 80 s'incrementà la campanya, amb fotos i escrits a tots els diaris, fins que l'any 1985 es va poder reinaugurar el monument amb la presència del rei i del president Pujol, encara que va ser relegat, privat de protagonisme, a la plaça de Tetuan.

Professionalment, el doctor Robert arribà a un primer lloc entre els seus col·legues. Catedràtic de Patologia Interna el 1875, fou un home d'amples coneixements, acreditats en els seus escrits i conferències. I sobretot fou un mestre de mestres en la docència universitària i creador de l'anomenada escola barcelonesa. Va escriure una setantena d'opuscles, entre els quals destaquen els titulats "Discurso sobre la alimentación de la especie humana" (1873), "Programa razonado de patología interna" (1876), "Característica de la patología humana" (1880) i "Tratado de enfermedades del aparato digestivo" (1889). També fou metge consultor del rei Alfons XII (1884).

Reconegut per la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia com el seu impulsor i capdavanter, la presidí durant molts anys. El 1888 fou vicepresident del Congrés Mèdic Internacional de Barcelona, i uns anys després president d'honor dels congressos internacionals de medicina de Berlín, Roma i Moscou, aconseguint un alt prestigi que li reportà, segons alguns comentaris de premsa, ser candidat a la concessió del premi Nobel de medicina de l'any 1902, guardó que probablement li hauria estat atorgat si no l'hagués sorprès la mort. Quan Catalunya iniciava una època cultural brillant, què no hauria aconseguit el malaguanyat doctor amb tota la seva maduresa i plenitud intel·lectual?

Políticament, la seva activitat, increïblement íntegra, fou intensa però curta. Cal destacar la data del 14 de novembre de 1898 en què lliurà a la reina Maria Cristina un missatge reclamant una sèrie de reformes polítiques i socials i defensant un concert econòmic diferenciat per a Catalunya. El 4 de març del 1899, fou nomenat per Silvela per a ocupar l'alcaldia de Barcelona, esdeveniment que va coincidir amb la seva conferència a l'Ateneu sobre "La raça catalana", conferència que tot i ser bàsicament científica féu saltar espurnes a Madrid, on el van titllar d'"extranjero mejicano". No obstant això, es va dedicar a l'alcaldia, on mai no va cobrar la seva paga oficial, a netejar les llistes electorals. Va destituir els prop de dos-cents alcal-

des de barri que organitzaven les clàssiques tupinades caciquistes de l'època. També va purificar el sufragi universal eliminant prop de 30.000 electors falsos i 40.000 ciutadans no censats.

En aquells moments, l'actuació del govern que imposava a Catalunya lleves més altes que no a cap altre indret d'Espanya, i per damunt de tot l'exigència estatal als catalans d'una contribució excessiva, molt superior a la que pagava la resta de l'estat comportà greus disturbis. El doctor Robert donà el seu suport incondicional al cèlebre "tancament de caixes" i va prohibir l'entrada dels agents executius al domicili dels morosos. Una ordre reial el va obligar a cedir, fet que va tenir com a resultat la seva dimissió immediata. Això va provocar el tancament de la majoria d'indústries i comerços, fins a l'extrem que el 27 de novembre del 1899 el capità general declarà l'estat de guerra en tot el territori de la província de Barcelona.

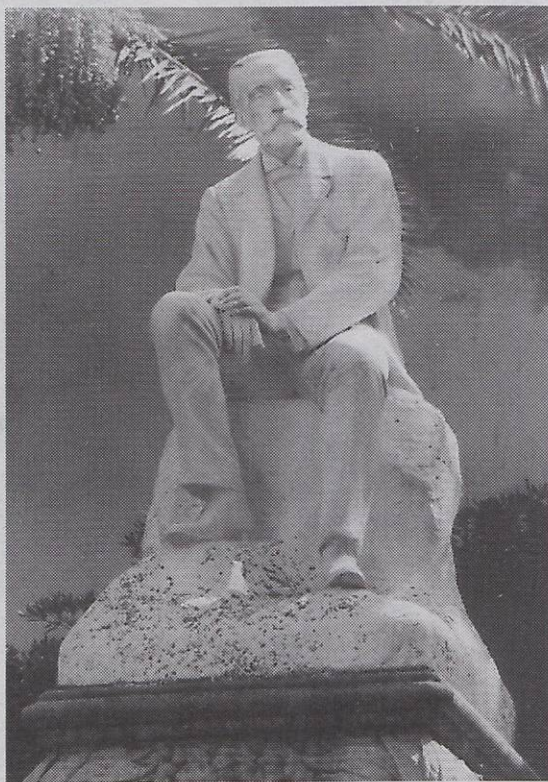
Finalment, el 1901 va ser president de la Lliga Regionalista, i en les eleccions al Congrés fou elegit diputat a Corts per Barcelona en les legislatures de 1901 i 1902. Allà va destacar per la seva personalitat arravatadora i va parlar amb verb clar i convincent sobre el problema català, que, com deia ell, era el número u dels d'Espanya. Reclamava per a Catalunya l'autonomia política aprovada a les Bases de Manresa.

És bo llegir el llibret en què es recullen els seus discursos de 1902 a les Corts on queda reflectit el seu profund catalanisme.

Han passat molts anys i els escrits sobre el doctor Robert a la premsa sitgetana han estat només esporàdics, però hi han participat tots els nostres historiadors. Voldria recordar aquí els desapareguts Ramon Planes i Jacint Picas. I fer també memòria de dues commemoracions, la del 75è aniversari de la mort del doctor Robert, organitzada pel G. E. S. (1977) i la del 95è aniversari del mateix fet (1997) a càrrec de Jordi Mirabent a la Biblioteca Santiago Rusiñol, amb assistència de la néta del doctor, Pilar Casas i Robert, i amb

una conferència de Roland Sierra.

Penso que aquesta conferència hauria de portar un subtítol: "**Bartomeu Robert i Yarzabal. Gran senyor de Sitges, massa oblidat de tots**". Aquestes paraules resumeixen el que jo penso del tractament que ha rebut la memòria del doctor Robert, encara que finalment sembla que Barcelona, i confio que Sitges també faci el mateix, commemorarà adequadament el seu centenari amb celebracions i homenatges de les entitats més representatives que hi ha a la ciutat, Generalitat, Ajuntament, Col·legi de Metges, Ateneu, etc.

Monument de Sitges al doctor Robert

Acabo amb tres suggerències. Primera, Sitges té diversos eslògans que han afavorit la difusió del seu nom. Aprofitant l'aniversari podríem afegir-n'hi un de nou: "Sitges bressol del doctor Robert". Segona, cal afavorir la difusió del coneixement de la vida i obra del doctor Robert entre la nostra mainada, destacant la seva dedicació personal a totes aquelles en què va participar, la de metge, la de científic i la de polític. Aquest any les escoles no hi han dedicat ni un paraula. Despertem l'interès dels col·legials instaurant una beca amb el nom del doctor Robert. I es podria fet una auca. Hi ha dibuixants que són capaços de fer un treball extraordinari. Tercer, la relació intensa que va mantenir el nostre compatriota amb Sitges hauria de moure el

consistori a patrocinar l'edició d'una biografia seva. Avui només hi ha la d'Enric Jardí (1969) i la recent de Jordi Mota. Ara en prepara una altra Joan B. Culla. La nostra hauria de ser un llibre ben fet, definitiu. Disposem de les persones adequades per a fer-ho i a l'Arxiu Històric i a la Biblioteca Santiago Rusiñol hi ha una àmplia i completa documentació sobre el doctor, a més de la que es pot trobar a periòdics, revistes i revistes humorístiques (l'*Actualitat* del 1902, l'*Avenç* del setembre del 1999, el *Cu-cut* del 17 d'abril del 1902 per exemple) i una important col·lecció de fotografies i postals. Material n'hi ha a bastament. Entre tots plegats podríem aconseguir aquesta fita.

Els mapes de la quadra de Garraf segons Nicolau de Credença * (I)

Natàlia Jiménez

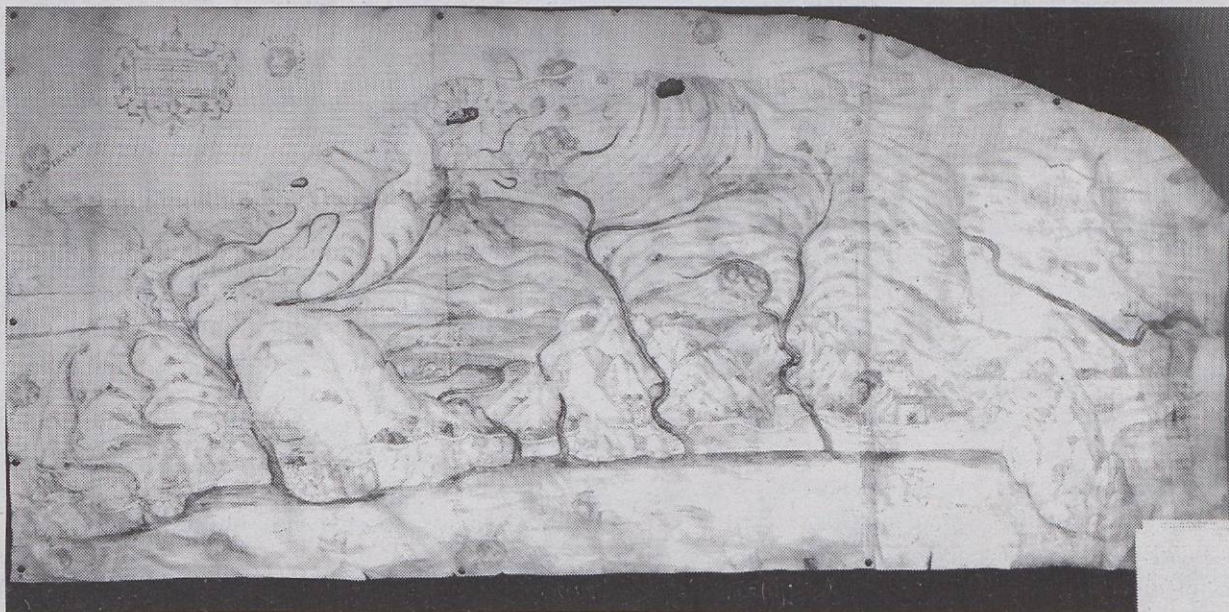
El massís del Garraf és a l'extrem est de la comarca del mateix nom i entra dintre de les comarques de l'Alt Penedès i del Baix Llobregat. Té una extensió d'unes 10.000 hectàrees i vegetalment el seu tret més típic són les palmeres dites bargallons. Modernament ha sofert una greu degradació ecològica a causa de l'abandó de masies, els incendis, els abocadors d'escombraries i les pedreres. Per a anar-hi des de Sitges, es surt del poble pel camí de la Fita, després es creua per sota del pont per on passa l'autopista que va de Barcelona a El Vendrell i després s'emprèn una pujada que ens permet entrar directament al massís. A la part més oriental del massís, limitant amb el mar i amb el terme de Castelldefels hi ha l'antiga quadra del Garraf, que és la representada en els mapes que volem estudiar. Antigament la recorrien dos camins marcats en els mapes de Credença, el camí de les Costes del Garraf i el camí de la Sentiu.

Si parlem una mica de la història de la cartografia, trobarem que els primers mapes van ser obra dels babilonis cap a l'any 2300 a. C. i s'utilitzaven per mesurar les terres amb la finalitat de cobrar impostos. A l'altre extrem del món, els maies i els inques els

feien servir per a representar les terres conquistades. A Europa després de la caiguda de l'Imperi Romà, la topografia va passar a ser una activitat exercida pels monjos. A finals del segle XVIII i principis del XIX, amb l'arribada d'una nova mentalitat nacionalista es van començar a fer mapes topogràfics nacionals. En el segle XX, segle de múltiples innovacions tècniques, aquestes s'han incorporat també a la topografia, amb nous recursos com la fotografia aèria i, més endavant, l'obtinguda per mitjà del satèl·lits artificials.

Els dos mapes de què vull parlar, que representen la zona que va des de la Falconera fins a Barcelona representen de forma pictòrica els elements naturals, els accidents geogràfics, com muntanyes i rierols, i també diversos elements humans, com en el cas del terme de Castelldefels, el quarter d'en Febreró, un tronc humà i una cama penjada d'una forca per a escarment dels bandolers.

El treball que presento està estructurat en dues parts. En la primera parlaré de l'època històrica en que van ser fets els mapes, de qui va fer-los fer, la Pia Almoïna, institució d'assistència pública, i de l'autor dels mapes. I en la segona dels mapes en si, fent-ne la

Mapa de la quadra de Garraf fet per Nicolau de Credença el 1571

* Aquest treball va obtenir un accèssit l'any 2001 als premis Carbonell i Gener d'estudiants de batxillerat

descripció i donant un llistat dels topònims que contenen.

Per a recollir informació he buscat dades a diferents arxius i biblioteques: l'Arxiu Històric de Sitges, l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, l'Arxiu Històric de Barcelona i la Biblioteca de Catalunya.

EL CONTEXT HISTÒRIC

Quan Nicolau de Credença va fer els seus mapes, regnava Felip II, que va ocupar el tron des de 1556 fins al 1598. Per a Catalunya, va significar una continuació del regnat de Carles I, amb una progressiva decadència en tots els ordres. També significava la continuació de les guerres amb França, amb perill constant a la frontera rossellonesa i la continuació del problema turco-bereber. De fet, la política antitürca de Felip II al Mediterrani era al mateix temps una política antifrancesa, ja que en aquells temps hi havia una aliança franco-türca. També el bandolerisme fou un dels problemes de l'època. Es va incrementar a causa del pas de metalls preciosos procedents d'Amèrica, que transitaven per Catalunya camí de Gènova i van convertir-la en una zona perillosa.

A més, hi va haver rebel·lions en alguns llocs en contra de la Inquisició. Un altre conflicte religiós va ser el que es va ocasionar a Montserrat, on els monjos castellans estaven en conflicte amb els catalans fins al punt que sovint alguns d'ells van haver de deixar el monestir i refugiar-se a Barcelona.

LA PIA ALMOINA

En el segle XVI les diferències entre les diverses classes socials eren molt notables, més que avui en dia. En el graó més baix de l'escala social hi havia els pobres, gent marginada sense casa ni possessions, que depenia de la caritat. Dintre d'aquest grup, els que residien a Barcelona rebien regularment ajuda de la seva parròquia o d'una entitat de caràcter ciutadà, la Pia Almoina de la catedral.

La Pia Almoina va ser fundada pel bisbe i els canonges com una evolució del costum, tradicional i pietós, de donar pa als indigents. Va ser fundada en la segona meitat del segle XIII gràcies a donacions de rendes fixes destinades, sota la cura dels canonges, a l'alimentació perpètua dels pobres. Fou més endavant quan rebria el nom de Pia Almoina. Proporcionava als pobres un àpat diari consistent, segons les estacions, en pa, vi i escudella, o companatge i vi. Se'n beneficiaven unes tres-centes persones. Per a allotjar aquesta institució i que es tingués cura de les propietats de la Pia Almoina, es va construir l'edifici, encara existent, a l'esquerra de la catedral. La Pia Almoina posseïa les viles de Sant Feliu de Llobregat i Sitges i amb

les seves rendes cobria les fortes despeses que havia de suportar.

Fou l'any 1394 quan la Pia Almoina de la Seu de Barcelona va prendre possessió de la quadra de Garraf. Així s'entén que en el segle XVI els mapes de la zona fossin encarregats per aquesta institució.

L'AUTOR DELS MAPES, NICOLAU DE CREDENÇA

Els mapes del Garraf són obra de Nicolau de Credença, ciutadà barceloní del segle XVI que va pertànyer a una saga de pintors. El més conegut d'aquesta saga va ser el seu avi, dit també Nicolau de Credença, que va ser autor de retaules com el que ara tenim a l'església parroquial de Sitges, la taula de Sant Bartomeu i Santa Tecla, pintada l'any 1499.

El nostre Nicolau de Credença era fill d'Elisabet de Credença i d'Onofre Aragonès. El seu nom complet era, per tant, Nicolau Aragonès i Credença, però, per raons desconegudes, en els documents de caràcter professional se'l citava com l'avi, ometent el cognom paternal Aragonès. De la seva vida privada podem dir que es va casar dos cops. El primer amb Anna Lliteres, amb qui va tenir tres fills, Magí, Rafael i Anna, i la segona esposa va ser Margarida Paula Alamany.

En Nicolau va ser pintor, matemàtic i poeta, i realitzà retaules com el de sant Joan Evangelista, que va fer amb Pere Alemany. També, entre altres coses, va fer de perit en la visura de retaules junt amb Pere Pau d'Alberges i de fiador d'uns treballs juntament amb Jeroni Sorribes i Miquel Gilabert. També va ser poeta, però es podria dir que era un simple afeccionat. En aquells temps alguns pintors, com Nicolau de Credença, es dedicaven també a la poesia. D'ell es conserven cinc composicions. Dues dedicades a *La immortalitat de l'ànima nostra* i altres tres a *La Immaculada Concepció*. En 1580 es va presentar a tres certàmens poètics.

Però no es poden oblidar els treballs cartogràfics que va realitzar per a la Pia Almoina de la Seu de Barcelona. Aquests mapes topogràfics eren els primers mapes sectorials de Catalunya. El primer representa els dominis de la Pia Almoina al terme de Garraf, dominis que anteriorment havien estat propietat del priorat canonical agustiniana de Sant Vicenç de Garraf, i l'altre fa una descripció de la costa del Garraf. Tots dos representen el territori costaner que s'estén des de l'actual poblat de Garraf fins a Barcelona.

Nicolau (Aragonès) Credença va morir el 7 d'octubre de 1591. Es desconeix el lloc de la seva mort.

IMPORTÀNCIA DELS MAPES

Fins a aquella època eren comuns els mapes que representaven grans superfícies de terreny i va ser llavors quan van començar a fer-se populars els mapes en què la zona representada era relativament petita, com en aquest cas. Cal remarcar que aquest tipus de documents ha estat excepcional abans del segle XIX.

Si ens preguntem per què es va fer aquest mapa en aquella època, cal contestar que probablement va ser per establir els límits del terme que la Pia Almoina tenia a la quadra del Garraf, per a calcular-ne la superfície i posar els impostos pertinents i, finalment, per poder defensar la propietat de la institució en el cas que fos discutida.

De la importància d'aquests mapes cal dir que són una font d'informació de gran riquesa. Aquests mapes antics són d'interès per a geògrafs i cartògrafs, per les tècniques emprades en la seva realització, per les mesures de les distàncies i superfícies, pels sistemes d'orientació usats i per a conèixer l'entorn que hi havia en èpoques passades. Per als filòlegs, tenen una gran importància toponímica, especialment per a determinar les possibles formes primitives dels noms.

DESCRIPCIÓ DELS MAPES

a) El mapa del 1571

Aquest mapa, datat en el 1571, que és a la paret de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona, porta per títol *Ratrató del monestir de Garaf de las costas de Garraf*. El pergamí sobre el qual està dibuixat el mapa està format per cinc trossos que units en conjunt formen una peça de 200 per 90 cm. Hi ha dibuixada la rosa dels vents, amb les direccions de tramuntana, grec (gregal), llevant, xaloc, migjorn, llebeig, ponent i mestral. A més, als límits del pergamí, hi ha representats set dels vents anteriors per mitjà de la figura d'uns nens bufadors, recurs comú a la cartografia de l'època. Gairebé tot els topònims situats a la part superior del mapa estan escrits de cap per avall.

Els colors utilitzats són el blau, que bàsicament s'utilitza per als rierols i la costa, el color salmó, per assenyalar, per exemple, el camí de les costes de

Garraf, i el marró, que serveix per donar el to necessari a les muntanyes. Els traços estan fets amb tinta i el mapa és acolorit amb aquarel·les.

Hi ha representats amb tot detall petits rierols, torrents, boscos, vinyes, petits turons, muntanyes, etc. Així veiem el rierol de Garraf, el bosc d'Aigua Puda o el torrent del Puig dels Vinyals. També hi ha un riu ben famós, el Llobregat, tot i que en aquest mapa no consta el seu nom, però en el mapa del 1586 hi és escrit ben clarament. Alguns topònims van acompanyats de la il·lustració gràfica corresponent. Per exemple,

a l'arenys de Sant Salvador, a l'esquerra del topònim corresponent hi ha dibuixat el cos d'un home mort, o on diu "quarter d'en Febreró" hi ha dibuixada la cama d'una persona penjada d'una forca. Hi és molt repetit el nom de claper, que fa referència a un terreny cobert de pedres. N'hi ha divuit.

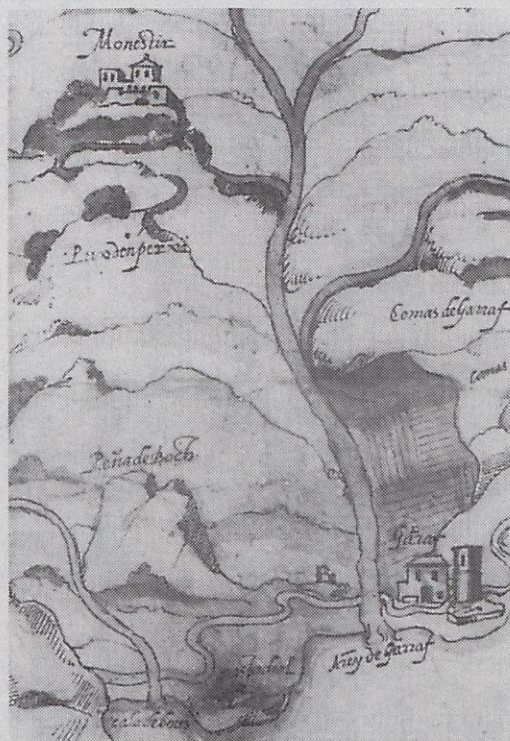
Pel que fa a edificacions trobem el mas dels Vinyals, la cova Fumada, Sant Salvador amb una masia que sembla més bé una fortificació. Castelldefels està representat per un castell, Garraf per la torre que encara existeix en l'actualitat, visible des de la carretera de les Costes de Garraf, i Barcelona pel conjunt de les cases i edificis de la ciutat protegits per una muralla.

A la part corresponent a Castelldefels i Barcelona no

es manté l'escala que s'ha fet servir per a la quadra de Garraf i les distàncies del mapa no són les que correspondria, com es pot veure pel fet que la separació que hi ha entre Castelldefels i Barcelona és desproporcionadament petita. Una altra desproporció notable es pot notar en els sis vaixells i en diverses construccions, com la de Sant Salvador, que tenen unes mides exagerades. Un altre factor a remarcar és la dificultat de representar el relleu, que es resol amb la utilització d'una visió mig frontal mig aèria.

b) El mapa del 1586

Aquest mapa és a l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona, igual com el de 1571. És més petit que l'altre, ja que té unes dimensions de 153 per 48 cm. El suport utilitzat és el paper, a diferència de l'anterior, que era de pergamí. Està format per quatre trossos de

El monestir de Sant Vicenç i la torre de Garraf en el mapa de Credença del 1586

paper units per a obtenir la superfície total. A l'extrem de l'esquerra es pot llegir *XXVIII de Setembre se acabà la present descripció de la Costa de Garraf, any 1586, per Nicolau de Credença, pintor i matemàtic*.

Aquest mapa porta, a més, als límits del paper un sistema de referència amb quadradets numerats de l'1 al 36 de baix a d'alt, en alçada, i 108 quadradets d'esquerra a dreta, en amplada. A cada cantonada hi ha un quadradet adornat i sense número. Aquesta escala porta la inscripció de *línea de 500 canas en què s'és mesurada la present tasca*. Una cana era una antiga mesura de longitud equivalent a 8 pams, és a dir, a Barcelona, 1'55 m. La zona dibuixada és la mateixa que en el primer mapa, la quadra de Garraf. Com en el mapa anterior s'hi representen tots els accidents geogràfics de la costa. També hi ha dibuixada la forca, l'home mort, pous al llarg de tot el mapa i els clapers, dels quals n'hi ha vint. En aquest cas, els clapers no porten el nom de claper sinó que estan numerats.

El blau que utilitza l'autor en el primer mapa per assenyalar els rierols i el mar és substituït en aquest pel violeta, i les pinzellades de marró del mapa de 1571 són substituïdes pel verd fosc. Els colors es fan servir no només per als rierols i la costa, sinó també per a ressaltar altres elements, com Barcelona, terrenys arbrats, turons i la plana de la Sentiu amb terreny conreat. El riu Llobregat hi està ben anomenat.

Hi ha representat el monestir de Garraf, és a dir el de Sant Vicenç de Garraf o Sant Vicenç de Pedrabona, sobre el qual encara es discuteix el lloc on podria estar situat ja que no se n'han trobat restes.

TOPONÍMIA RELACIONADA AMB ELS MAPES

En aquest apartat farem una descripció dels topònims que hi ha en ambdós mapes. Per a situar-los hem fet servir el llibre d'Ignasi Mª Muntaner *Els noms de lloc del terme de Sitges i de les terres veïnes*, l'estudi fet per Josep Campmany i Aguil·lot titulat *El terme municipal de Castelldefels* i l'estudi de Norbert Font i Sagué que porta per nom *Sota Terra*. A continuació dono el llistat dels topònims dels dos mapes.

Puig AGUT: Deu correspondre al cim, avui innominat, que està situat immediatament al S dels Covarrons.

AIGUA PUDA: Nom de les terres més orientals del terme de Sitges, per on passa el torrent dit també d'Aigua Puda. Virella atribueix el nom al fet que hi havia allà "una font d'aigua sulfurosa, avui ignorada, la font de la qual donà origen al nom". El que sí és cert és que es tracta d'un terreny en el qual aflora a la superfície una veta de dolomies fèrides negres del juràsic i les aigües de pluja, en descompondre la roca, pogueren alliberar petites quantitats d'àcid sulfúric, pudent, originant el topònim.

Aquest número ha estat
publicat amb l'ajuda de

